

Система соціального страхування Республіки Польща

Міжнародний досвід Наприкінці минулого року делегація Міністерства праці та соціальної політики України перебувала в Республіці Польща з метою ознайомлення з системою соціального страхування та соціального забезпечення цієї країни для можливості укладення двостороннього договору про соціальне забезпечення громадян.

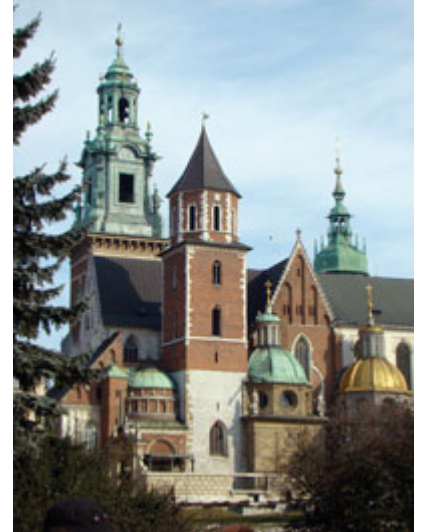
ПЕНСІЙНА РЕФОРМА **Міжнародний досвід**

Система соціального страхування Республіки Польща

Наприкінці минулого року делегація Міністерства праці та соціальної політики України перебувала в Республіці Польща з метою ознайомлення з системою соціального страхування та соціального забезпечення цієї країни для можливості укладення двостороннього договору про соціальне забезпечення громадян. Адже, як відомо, чимало наших співвітчизників сьогодні працюють в цій державі і потребують соціального захисту в усіх сферах своєї діяльності.

Систему соціального забезпечення Польщі сьогодні складають: система соціального страхування і забезпечення, система медичного страхування, страхування на випадок безробіття, а також система соціальної допомоги.

Соціальне страхування вирішує питання соціального страхування і забезпечення, пенсійних фондів, соціальної допомоги і допомоги сім'ям, соціальних виплат, зайнятості, відновлення працездатності інвалідів, учасників війни і осіб, які переслідуються, а також координування систем соціального страхування, однак не стосується медичних послуг, які надаються у вигляді предметів. Виконанням завдань у сфері соціального страхування та забезпечення займаються такі заклади, як:

- Установа соціального страхування – забезпечує грошові виплати за рахунок соціального страхування;
- Каса соціального страхування фермерів – забезпечує виплату пенсій та допомог за рахунок соціального страхування фермерів;
- Міністерство праці і соціальної політики – забезпечує грошові виплати у випадку безробіття, сімейні та соціальні допомоги (за рахунок коштів соціальної допомоги);
- Національний фонд охорони здоров'я – здійснює медичні послуги, які надаються за рахунок коштів медичного страхування;
- відкриті пенсійні фонди – збирають та інвестують грошові кошти для фінансування тієї частини нової пенсії за віком, яка належатиме в рамках II рівня пенсійної системи.

Державними цільовими фондами також є: Фонд праці, Фонд демографічного резерву, Пенсійний фонд фермерів, Фонд превентивних заходів і реабілітації фермерів, Фонд гарантованих виплат працівникам збанкрутілих підприємств.

Закон Республіки Польща від 13 жовтня 1998 року визначив систему соціального страхування цієї держави. Найважливіше місце в цій системі займає Установа соціального страхування (ZUS), яка є державною організацією та юридичною особою.

Сьогодні ми спробуємо глибше вивчити та зрозуміти основну ланку реформованої системи соціального страхування Республіки Польща – Установу соціального страхування.

До головних завдань Установи соціального страхування належать:

- визначення обов'язковості соціального страхування (фонд пенсійного страхування, фонд страхування у разі непрацездатності, фонд страхування у разі трудового каліцтва і професійних захворювань), розрахунок розміру необхідних страхових внесків на ці види соціального страхування і збирання внесків;
- розділення страхового внеску для II накопичувальної частини системи пенсійного страхування і передача цих коштів до відкритих пенсійних фондів (від початку дії реформи до 31 грудня 2007 року Управління соціального страхування перерахувало у відкриті пенсійні фонди страхові внески у сумі 92,1 млрд злотих, у тому числі у 2007 році – 16,2 млрд злотих);
- збір і розрахунок внесків на медичне страхування, спрямування їх до Національного фонду охорони здоров'я (лише у 2007 році Управління соціального страхування направило в Національний фонд охорони здоров'я внесків на суму 39,3 млрд злотих);
- збір внесків у Фонд праці (за 2007 рік Управління соціального страхування перерахувало Міністерству праці і соціальної політики за рахунок цих внесків суму 7,7 млрд злотих);
- збір страхових внесків у Фонд гарантованих допомог для працівників збанкрутілих підприємств (за 2007 рік сума перерахованих у цей Фонд внесків склала 221,2 млн злотих);
- ведення розрахунків за особовими рахунками платників страхових внесків і обліку цих внесків на індивідуальних рахунках застрахованих;
- контроль платників щодо сплати ними страхових внесків та виконання завдань, покладених на них законами, наприклад, у зв'язку з виплатою ними різних допомог, а також здійснення примусового стягнення страхових внесків, які сплачуються на соціальне та медичне страхування;

- ведення Центрального реєстру застрахованих та індивідуальних особових рахунків застрахованих;
- ведення Центрального реєстру членів відкритих пенсійних фондів;
- ведення системи обліку платників страхових внесків і Центрального реєстру платників страхових внесків;
- управління Фондом демократичного резерву;
- перерахування в органи податкової інспекції прибуткового податку за більш ніж 7,3 млн пенсіонерів (у 2007 році сума податків склала всього 8,2 млрд злотих), а також переказ до Національного фонду охорони здоров'я внесків на медичне страхування пенсіонерів (у 2007 році ця сума становила 9,9 млрд злотих);
- призначення і виплата пенсії (на обліку – близько 7,3 млн пенсіонерів);
- призначення і виплата допомоги по тимчасовій непрацездатності, допомоги по вагітності і пологах, допомоги по догляду за хворою дитиною або іншим членом сім'ї, допомоги на відновлення працездатності, на догляд за постійно хворим, допомоги на поховання;
- ведення медичної експертизи і видача висновків для визначення права на пенсію або допомогу (у 2007 році видано 1343,5 тис. таких висновків);
- контроль за правильністю прийняття рішень щодо тимчасової непрацездатності;
- надання лікарям повноважень випускати бюлетені про тимчасову непрацездатність, а у випадку виявлення порушень в рішеннях про тимчасову непрацездатність – відміна цих повноважень (у 2007 році 124,2 тис. лікарів мали право випускати такі бюлетені);
- виконання завдань щодо попередження інвалідності, в тому числі медичної реабілітації, попередження нещасних випадків на виробництві (у 2007 році медична реабілітація була проведена щодо 70445 хворих);
- призначення і виплата соціальних пенсій з 1 жовтня 2003 року;
- виконання з 1 серпня 2004 року завдань, пов'язаних з призначенням та виплатою пенсійних допомог (у 2007 році виплачено таких допомог 193,2 тис. застрахованих на суму 2317,1 млн злотих).

Зважаючи на великий обсяг завдань, які виконує Установа соціального страхування, ця організація є однією з найбільших публічних організацій в Польщі. Як бачимо, вона поєднує в собі як функції фінансового апарату, який збирає страхові внески, здійснює виплату пенсій та допомог, збирає прибутковий податок від імені пенсіонерів, так і функції такої установи, яка приносить своїм клієнтам (тобто платникам внесків та пенсіонерам) почуття безпеки, пов'язане з належним виконанням громадського доручення.

На даний час виконання завдань Установи соціального страхування здійснюють її управління і територіальні одиниці (42 територіальних відділення, 221 районне відділення і 63 територіальних бюро).

Установою керує голова, який є головою Управління, що складається із 2-4 членів. Голову Управління соціального страхування призначає і звільняє Голова Ради Міністрів, а членів Управління Установи призначає і звільняє Наглядова рада Управління соціального страхування за поданням голови Установи соціального страхування.

Наглядова рада є дорадчим органом, що призначається Головою Ради Міністрів на п'ятирічний період із представників трьох сторін, тобто членами Ради стають особи, які рекомендовані партнерами громадського діалогу із Трьохстороннього Комітету з громадсько-економічних питань – представниками профспілок, організацій роботодавців і уряду. До складу Ради входить додатково ще представник організації пенсіонерів. Наразі до складу Ради входить 12 членів.

Види виплат, що здійснюються Установою соціального страхування

Установа соціального страхування як основний виконавець положень законодавства про соціальне страхування визначає права та виплачує пенсії і допомоги, а також здійснює виплату тих допомог, які йому доручені на підставі інших законів.

У випадку хвороби і материнства передбачаються такі види виплат:

- допомога по тимчасовій непрацездатності;
- допомога по вагітності і пологах;
- допомога по догляду хворою дитиною або іншим членом сім'ї;
- вирівнююча допомога;
- допомога на відновлення працездатності.

У випадку тривалої непрацездатності:

- пенсія у разі непрацездатності;
- пенсія на навчання.

При настанні старості:

- пенсія по старості;
- надбавка до пенсії на догляд за пенсіонером.

У разі смерті годувальника:

- пенсія у разі смерті годувальника;
- надбавка до пенсії для круглих сиріт.

У випадку трудового каліцтва чи професійного захворювання:

- одноразове відшкодування шкоди;
- виплати у разі хвороби, тривалої непрацездатності і смерті годувальника;
- медичні послуги у сфері стоматології і щеплень;
- відшкодування витрат на ортопедичні предмети.

Інші виплати:

- допомога на поховання;
- соціальна пенсія;
- допенсійні допомоги;
- путівки на відновлення працездатності в межах попередження інвалідності.

Закон про систему соціального страхування в Польщі ввів обов'язкове та добровільне соціальне страхування.

Польська система соціального страхування включає пенсійне страхування (у випадку старості), страхування у разі непрацездатності і смерті годувальника, страхування на випадок хвороби і материнства, страхування на випадок трудового каліцтва і професійних захворювань.

Застрахованою особою визнається фізична особа, яка підлягає хоча б одному виду соціального страхування.

Обов'язковому пенсійному страхуванню підлягають працівники і службовці; члени сільськогосподарських кооперативів; підрядчики; ті, хто веде діяльність, не пов'язану з сільським господарством, на свою користь; священики; депутати і сенатори, які отримують зарплату; ті, хто отримує допомогу по безробіттю; ті, хто знаходиться у відпустці по догляду за дитиною до 3 років або отримує допомогу по вагітності і пологах. Кількість таких застрахованих на кінець 2007 року становила 14074,5 тис. осіб.

Ті, хто підлягає обов'язковому пенсійному страхуванню, можуть після закінчення його терміну здійснювати його на добровільній основі.

Обов'язковому страхуванню на випадок хвороби і материнства підлягають ті, хто об'єднаний обов'язковим пенсійним страхуванням, страхуванням на випадок непрацездатності і смерті годувальника, і ті, хто є: працівником або службовцем; членом сільськогосподарських кооперативів і кооперативів сільськогосподарських гуртків; ті, хто служить в армії.

На добровільних засадах до страхування на випадок хвороби і материнства за поданою заявою можуть долучитись ті, хто об'єднаний пенсійним страхуванням і страхуванням на випадок непрацездатності і смерті годувальника, а також ті, хто веде діяльність поза сільським господарством або виконує свою роботу на підставі агентського договору або договору про доручення.

Обов'язковому страхуванню на випадок трудового каліцтва або професійного захворювання підлягають ті, хто об'єднаний обов'язковим пенсійним страхуванням, а також страхуванням на випадок непрацездатності і смерті годувальника, наприклад, працівники і службовці, члени кооперативів, ті, хто веде діяльність поза сільським господарством, і ті, хто з ними співпрацює в цій галузі.

Всі внески, які сплачують застраховані особи, надходять у Фонд соціального страхування, який є державним цільовим фондом. Він створений на підставі закону від 1 січня 1999 року для виконання завдань у сфері соціального страхування. Фонд соціального страхування знаходиться в розпорядженні Установи соціального страхування. Основне джерело його фінансування становить фінансування пенсій і допомог за рахунок страхових внесків.

Розмір ставок відрахувань на пенсійне страхування, страхування на випадок непрацездатності і страхування на випадок хвороби однаковий для всіх застрахованих.

З 1 січня 2003 року розмір відсоткової ставки внесків на соціальне страхування у випадку трудового каліцтва або професійного захворювання диференціюється для окремих платників внесків і залежить від категорії ризику і кількості застрахованих за цим видом страхування.

Якщо застрахована особа є членом відкритого пенсійного фонду, то частина її страхового внеску на пенсійне страхування в розмірі 7,3% переказується Установою соціального страхування до обраного нею пенсійного фонду.

Середній розмір основи нарахування внесків (заробітку) працівника станом на грудень 2007 року склав 2390,36 злотих.

Доходи Фонду соціального страхування складають надходження від страхових внесків (у 2007 році склали 129628,1 млн злотих), дотація із державного бюджету (у 2007 році розмір дотації склав 28893 млн злотих). Із вищезазначеного розміру дотації 23662,9 млн злотих складала додаткова дотація, яка відшкодовує дефіцит між доходами від страхових внесків і видатками на пенсії і допомоги, які фінансуються із Фонду соціального страхування. Цільова дотація складала 230,1 млн злотих, вона була призначена на видатки поза системою соціального страхування, виплатою яких займається Установа соціального страхування, наприклад, для виплати пенсій для учасників та інвалідів війни і для військових інвалідів. Одним із основних джерел доходів Фонду соціального страхування також були повернені державою страхові внески, перераховані Установою у відкриті пенсійні фонди (вони склали у 2007 році 12,5% всіх доходів Фонду). Інші доходи Фонду соціального страхування в сумі 1117,9 млн злотих у 2007 році склали повернення виплат, які не належали людям, а також пеня за прострочення сплати внесків (вони склали 0,9% доходів Фонду).

Розмір страхових внесків на соціальне страхування, у Фонд гарантованих виплат працівникам збанкрутілих підприємств, у Фонд праці і на медичне страхування (з 1 січня 2008 року)

Вид страхування	Загальна норма	Розмір внеску, який сплачується, у відсотках	
		роботодавцем	працівником
Соціальне страхування			
Пенсійне страхування	19,52	9,76	9,76
Страхування на випадок непрацездатності і смерті годувальника (пенсії по непрацездатності, пенсії у разі втрати годувальника, допомога на поховання)	6	4,50	1,50
Страхування на випадок хвороби	2,45	з 0,67	2,45
Страхування на випадок трудового каліцтва або професійного захворювання	з 0,67 до 3,60	до 3,60	
Фонд гарантованих виплат працівникам	0,10	0,10	
Фонд праці (безробіття)	2,45	2,45	
Медичне страхування	9,00		9,00

Видатки за рахунок Фонду соціального страхування у 2007 році, за видами фондів

Всього, в тому числі	в млн. злотих	у %
	118013,2	100
Пенсійний фонд	73698,2	62,5
Фонд у разі настання інвалідності і смерті годувальника (пенсії у разі непрацездатності, у разі смерті годувальника, надбавки до пенсій, допомоги на поховання, видатки на попередження інвалідності)	34114,6	28,9
Фонд у разі непрацездатності (допомоги по непрацездатності, допомоги по вагітності і пологах, допомоги по догляду за дитиною або іншим хворим членом сім'ї, допомоги на відновлення працездатності)	5825,8	4,9
Фонд у разі трудового каліцтва і професійного захворювання (пенсії і надбавки до пенсій, одноразове відшкодування шкоди, допомоги по тимчасовій непрацездатності, викликаню трудовим каліцтвом чи професійним захворюванням)	4374,7	3,7

Найбільшу частку видатків Фонду соціального страхування складають пенсії, виплата яких здійснюється 7,3 млн пенсіонерам. У 2007 на ці цілі було сплачено 109955,9 млн злотих, або 90,6% всіх видатків Фонду.

Найбільшу частку серед пенсіонерів складають пенсіонери по старості – 63%, середній розмір пенсії яких у 2007 році по відношенню до середнього розміру заробітної плати склав 59,2%.

Пенсію у разі непрацездатності отримали 20% пенсіонерів і розмір їх середньої пенсії до середнього розміру заробітної плати склав 44,5%.

17% пенсіонерів отримали пенсії у разі втрати годувальника і середній розмір пенсії цієї категорії пенсіонерів склав 52,3% до середнього розміру заробітної плати.

З 1 березня 2008 року мінімальний розмір пенсій по старості, у разі повної непрацездатності та в разі втрати годувальника склав 636,29 злотих, а пенсій у разі часткової непрацездатності та пенсії на навчання – 489,44 злотих.

Мінімальні розміри пенсій у разі непрацездатності, яка викликана трудовим каліцтвом чи професійним захворюванням, а також пенсій у разі втрати годувальника з цих причин зазвичай на 20% більше зазначених мінімальних розмірів.

Розмір мінімальної пенсії по старості становив у 1 кварталі 2008 року 47% середньої пенсії по старості та 57% мінімальної заробітної плати.

Максимальні розміри пенсій застосовуються до розміру пенсії по старості та пенсії у разі непрацездатності і не можуть перевищувати 100% розміру заробітку, а заробіток, який береться до уваги, не може перевищувати 250% базової суми (базова сума – це середня місячна зарплата, знижена на страхові внески, сплачені в попередньому календарному році, з 1 березня 2008 року складала 2275,37 злотих).

Вищезазначене обмеження не стосується пенсій у разі непрацездатності, пенсій на навчання, пенсій у разі втрати годувальника, призначених у зв'язку з трудовим каліцтвом чи професійним захворюванням.

1 січня 1999 року вступила в силу реформа системи пенсійного страхування, внаслідок якої була створена пенсійна система, що складається з трьох рівнів, причому I і II рівні є обов'язковим елементом системи, а III рівень є добровільним елементом.

З 1999 року у Польщі діють паралельно дві пенсійні системи:

- дія старої системи пенсійного страхування поширюється на тих, хто уже отримує пенсію, а також на тих, хто в момент вступу в силу, тобто 1 січня 1999 року, реформи досяг 50 років;
- дія нової системи пенсійного страхування поширюється на тих, хто в момент вступу в силу реформи досяг 50 років, тобто тих, хто народився після 31 грудня 1948 року.

Стара система пенсійного страхування

У цій системі право на пенсію мають жінки у віці 60 років, що мають страховий та нестраховий стаж загальною кількістю 20 років та чоловіки у віці 65 років, які мають 25 років страхового і не страхового стажу.

Пенсію може отримати також жінка, яка досягла 60-річного віку та має не менше 15 років стажу, та чоловік у віці 65 років, який має 20 років стажу, причому пенсія в цьому випадку не підлягає підвищенню до рівня мінімальної пенсії, гарантованої законом.

Жінки можуть отримати пенсію в повному розмірі і в 55-річному віці при дотриманні таких умов:

- наявність 30-річного страхового стажу;
- наявність 20-річного страхового стажу, встановлення повної непрацездатності.

Чоловіки можуть отримати пенсію по старості в повному розмірі у віці 60 років, якщо:

- мають 35-річний страховий стаж;
- мають 25-річний страховий стаж, встановлена повна непрацездатність.

Деякі професійні групи, ті, хто працював в особливих умовах (наприклад, шахтарі, вчителі), а також ті, кого лікар-експерт визнав непрацездатним, можуть отримати пенсію в більш ранньому віці.

Через наявність різних можливостей отримання пенсії у більш ранньому віці середній вік виходу на пенсію склав у 2007 році для чоловіків 59,7 років, для жінок – 55,8 років. З іншого боку, середня тривалість трудового стажу у тих, хто виходив на пенсію, у 2007 році становила 38,7 років для чоловіків і 33,9 років для жінок.

Марія ПЛАКСІЙ